

Bogomslagets salgsevne og kunstneriske kvalitet

Af Austin Grandjean SIG

Når man står foran boghandlerens vindue og ser på de udstillede bøger, er man, når man ikke kender forfatterne, tilbøjelig til at bedømme bøgerens litterære kvalitet på grundlag af deres omslag. Nogle bøger virker spændende, nogle frastødende, og andre igen virker ganske ligegyldige. Allerede på dette tidspunkt har man altså en uklar fornemmelse af, at der findes gode og mindre gode omslag.

Men det er vanskeligt at forklare, hvad der ligger til grund for disse indtryk. Boghandlere og forlæggere hævder, at et dårligt omslag kan være årsag til, at salget af en bog går helt i stå. Dette lyder rimeligt, men antyder samtidig, at de mener, at en bog, som sælges godt, har et godt omslag. En realistisk merkantil betragtning. Hvis man derimod anlægger en ren kunstnerisk synsvinkel, har vi set tilfælde, hvor en bog er solgt dårligt trods et fremragende omslag, og udfra samme synsvinkel kan man påstå, at mange bøger, som sælges godt, har omslag, hvis kvalitet er rystende ringe.

Hvad forlanger man da af bogomslaget? Forlæggeren mener, at det skal være slagkraftigt, og heri støttes han af boghandleren, som ønsker, at omslagene hver især skal have et særpræg, så de skiller sig ud fra hinanden

---

Øverst: To omslag, hvor skrift og illustration er kombineret med virkelig indsigt og fornemmelse. Især er omslaget til venstre mesterligt i sin enkle, slagkraftige appel.

Til højre et smukt eksempel på bredpenneskrift.

Nederst: Større kontraster kan næppe tænkes. Enkeltheden er en salgsmæssig styrke. Det er den kunstneriske kvalitet også.

i udstillingen og fanger køberens opmærksomhed og interesse og vækker hans købelyst.

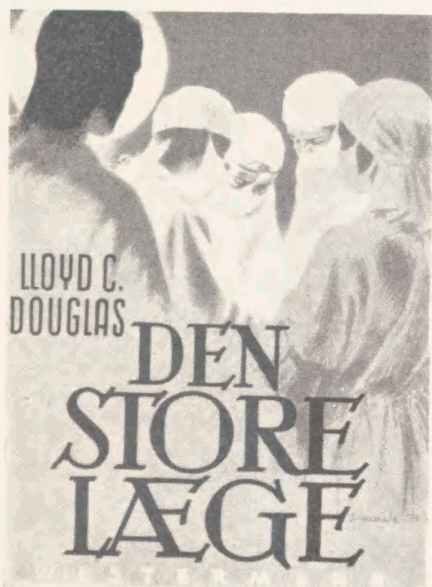
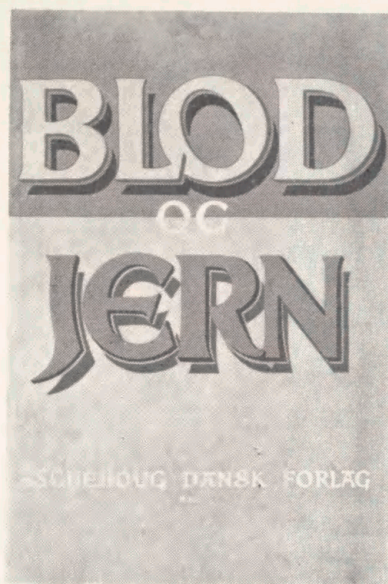
Køberen må forlange af omslaget, at han tydeligt får at vide, hvilken bog han har for sig. Det er et krav, man må stille til al emballage.

Disse faktorer er givne og må respekteres, når omslagstegneren skal til at arbejde med opgaven, og hertil kommer hans egne fornemmelser for bogens litterære indhold, spørgsmålet om hvordan han skal give disse fornemmelser udtryk, omsætte dem visuelt og i hvilken teknik. Det er klart, at der er mange muligheder – også for fejltagelser. Han kan misfortolke indholdet. Han kan være for subtil i den symbolik, han anvender. Og endelig kan den teknik, han vælger, fordi den muligvis ligger godt for ham, være i direkte modstrid med den atmosfære, forfatteren har villet skabe. Det vil måske i denne forbindelse være rigtigt at huske på, at mange tegnere har en speciel udtryksform, og at årsagen til, at omslaget er faldet ved siden af, kan være, at forlæggeren har valgt en tegner, som har været uegnet til den pågældende opgave. At vælge de rigtige medarbejdere er jo en leders dyd, og dette forhold har lige så stor om ikke større gyldighed, hvor det gælder om at vælge den mand, hvis arbejde ifølge forlæggerens egen mening har en stor indflydelse på, om bogen sælges eller ikke. Derfor må den, der skal udarbejde omslaget, foruden talent have et godt kendskab til reproduktionsteknik og trykmetoder. Han *behøver* ikke at kunne illustrere, men må have fornemmelse for proportioner og farvekombinationer, og han må vide noget om skrift og typografi. Hvis han skal lave et omslag med fotografisk motiv, må han ud af mange muligheder kunne vælge det rigtige foto, kunne beskære billedet korrekt, så intet væsentligt går tabt, og alligevel sørge for, at det bevarer sin billedmæssige komposition. Han må desuden forstå at vælge den rigtige skrift (kalligrafi og spegepølse står ikke godt til hinanden), og et jævnt godt kendskab til litteratur vil heller ikke skade ham i hans arbejde.

Men man har indtrykket af, at kendskabet til tegnerne og deres kvalifikationer er temmelig dårligt, og det ville være en fordel for begge de implicerede parter, hvis valget var lidt mindre tilfældigt. Ved at kigge lidt tilbage kan vi konstatere, at det ikke altid har været således.

Det illustrerede bogomslag er godt og vel 150 år gammel. Før den tid var omslaget typografisk, idet man blot flyttede titelbladet ud foran på

Øverst: Tegnede skriftomslag. Såvel de enkelte bogstavformer som omslagsfladens udnyttelse virker uharmonisk.

Nederst: Illustrerede omslag med tegnet skrift. Heller ikke her er bogstaverne heldige, og opstillingen, som skal understrege titlen, virker læsehæmmende.

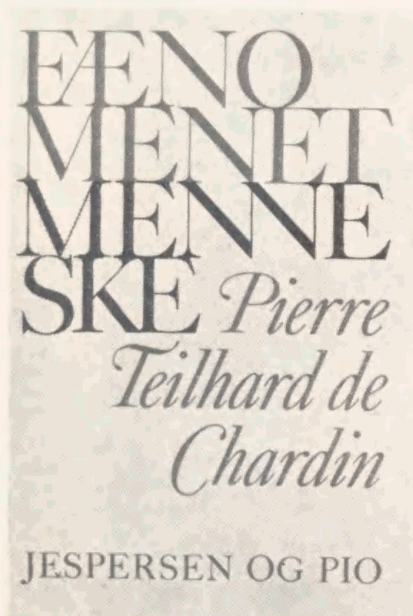
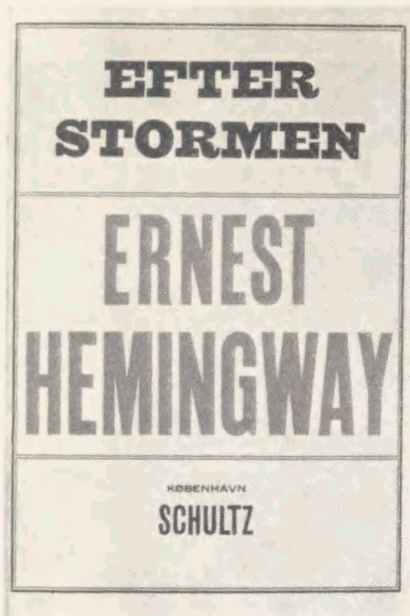
bogen; men omkring 1800 syntes man, at en illustration burde antyde, hvad den pågældende bog handlede om. Op gennem 1800-tallet har man benyttet kendte kunstnere som omslagstegnere. Lad os nævne Lorenz Frölich, Hans Nik. Hansen, Hans Tegner og Louis Moe. Senere har Valdemar Andersen været meget benyttet og Kristian Kongstad, som til et enkelt forlag tegnede omkring 500 omslag. Stilen var jo den tids særegne, især i den norsk-arabiske stilforvirrings år; men selv om der var mange snørkler og krøller, var den trods alt præget af kunstnerens formåen.

Efterhånden som titlernes antal steg, slog disse menneskers arbejdskraft imidlertid ikke til. Hertil kom, at salgsmæssige krav og skærpet konkurrence førte til kraftigere effekter i tegning og farver. For at dække det stigende behov gav mindre rutinerede tegnere sig i lag med opgaverne. Resultaterne har siden vist en nedadgående tendens. Bortset fra enkelte lyspunkter har man indtrykket af en uhyggelig ligegyldig indstilling til omslagenes grafiske kvalitet, hvor det drejer sig om bøger i underholdningsgenren. Nu til dags prydes disse for størstedelen af de strengt naturalistiske »malede« omslag, tegnet over fotografiske optagelser og farvelagt med sødledne kulører. At motiverne overvejende er smægtende, og den kvindelige person dominerende i en dristig attitude, hører sig til i denne kategori. Tyvernes pennetegninger har inspireret en anden stil, som håndværksmæssigt er meget ringere og kunstnerisk lige så dårlig. I begge grupper gælder det, at skriften er noget sekundært.

Normalt bliver et omslag til efter samtale mellem tegneren og forlæggeren eller den redaktionelle medarbejder, som har kontakten med forfatteren. I de tilfælde, hvor tiden tillader det, læser tegneren manuskriptet, ellers må han klare sig med et resumé af handlingen. De indre uroligheder i forbindelse med fødslen er vanskelige at gøre rede for. Noget anderledes ligger det med hensyn til de ydre, som opstår ved udkastets præsentation for sælger, forfatter og forlægger. De lader sig til gengæld ikke referere. I visse tilfælde bliver resultatet en syvpattet ko med tre ben og to hoveder; men som regel ender det dog med, at tegneren trækker det længste strå, fordi han er så stædig, at de øvrige implicerede giver op bare for at få fred. Ingen er særlig tilfredse.

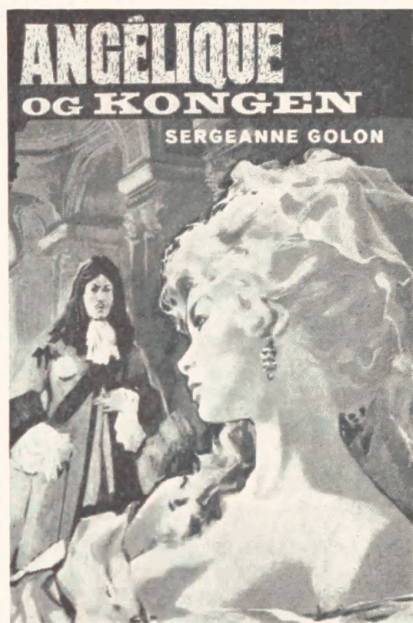
Opildnet og påvirket af hvad der skete i udlandet på dette område, indså nogle af vore hjemlige bogproducenter, at bogens udstyr i den daglige produktion var temmelig forsømt, og efter den anden verdens-

Tre typografiske skriftomslag. Der er fasthed over skriftens behandling og placering. Omslaget øverst t. h. er udført af en tegner med typografisk skoling, og selv om det er delvis tegnet, er der en stærk effekt i den dristige skriftblanding.

Eksempler på underholdningslekturens »malede« omslag. Det virker ikke, som om de særlig præcist angiver, hvad bogen i det enkelte tilfælde indeholder.

krig begyndte begrebet bogtilrettelægning som professionelt erhverv at vinde indpas i den danske bogverden.

Den typografiske tilrettelæggeres arbejde består først og fremmest i at planlægge indholdstypografiens teknik, æstetik og økonomi, men det er naturligt, at han bagefter også tager sig af bogens omslag, således at den færdige bog danner en grafisk helhed. I udlandet, hvor adskillige forlag har en fast stab af typografiske tilrettelæggere, som udformer husets bøger, ledes dette arbejde som regel af en såkaldt »art director«. Denne overvåger også tilblivelsen af bøgernes omslag, hvadenten de laves af de faste medarbejdere eller af folk uden for huset. På denne måde forsøger man at gennemføre en koordination af de kunstneriske og de salgsskabende elementer. De forskellige oplysninger om bogens karakter, handling osv. samles hos denne mand sammen med de ønsker, forlæggeren og hans sælgere har ytret. I enkelte tilfælde diskuteres også et bestemt tegneremne, og det gælder derefter om at tilgodese alle hensyn og bringe et

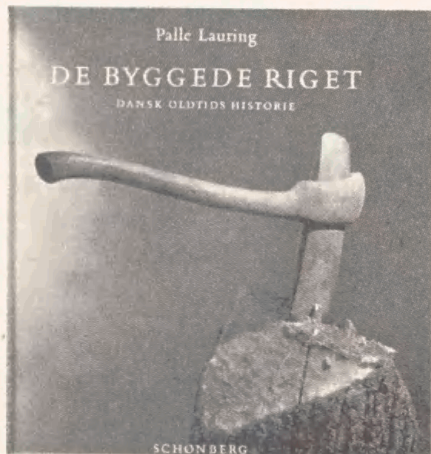
omslagsudkast for dagen. Dette synes at være en fortræffelig ordning, hvad såvel omslagenes kunstneriske standard som salgstillene vidner om.

I samarbejdet med illustratoren er der to muligheder. Enten arrangerer den typografiske tilrettelægger skriften i forbindelse med den færdige illustration, eller illustratoren udfylder tomrummene omkring en i forvejen opstillet typografi. Begge fremgangsmåder kan give fortrinlige resultater, og arbejdsformen må ikke opfattes som kritik af den enkelte medarbejder i teamverket, men udelukkende som et forsøg på at nå det bedste resultat af to medarbejderes samlede formåen.

Når den typografiske tilrettelægger selv udformer bogens omslag, bliver

Fotografiske omslag. Tendensen i A er god, fotoet er godt, og alligevel er omslaget ikke helt rigtigt. Balancen i billedet ligger vertikalt gennem øksens hoved, og typografien burde have holdt fast forkant og være trukket ud for at markere en tilsvarende vertikal bevægelse i billedets venstre side. Derved havde man opnået balance, således som det er sket ved B.

A

B →

det sjældent »tegnet« men »designet«, idet det ikke er illustreret i naturalistisk forstand. Tilrettelæggerne arbejder snarere med dekorative elementer, som sammenstillet i de rette forhold og med de rette farver giver de ønskede associationer eller virker rent dekorative. Der er ingen grund til at lægge skjul på, at mange omslag efterhånden udføres af typografiske tilrettelæggere, og dette vil sandsynligvis ske i stadig større omfang. Ikke mindst når man tager i betragtning, at de elever, som Den grafiske Højskoles formgivningslinie hvert år dimitterer, har fået en grundig og alsidig undervisning i skriftæstetik, farve- og proportionsopfattelse.

Det rene bogstavomslag er den enkleste form for omslag. Tegnere har gennem årene lavet mange skriftomslag, fortrinsvis med skrifter udformet og tegnet af dem selv. Den typografiske tilrettelægger anvender med forkærlighed bogtrykskrifterne, som gennem skiftende tider og stilepoker har bevaret deres tidløshed og anvendelighed. Han kan naturligvis også selv tegne skrift, hvis han har en fornemmelse for det og et godt kendskab til traditionerne bag bogstavernes udformning.

En speciel gren af skrifttegning er bredpenneskriften. Renaissancens kancelliskrift har i dette århundrede fået mange tilhængere, ikke mindst i Sverige, hvor hovedparten af omslagene udføres ud fra disse idealer. Det sker så ofte, at det næsten er blevet et nationalt træk. De kalligraferede omslag kan være meget smukke og slagkraftige og dyrkes også herhjemme, men man må håbe, at de ikke vil tage overhånd.

De her nævnte forhold gælder stort set også for de efterhånden meget udbredte billigbøger. Dog synes det alligevel, som om det lille oktavformat i højere grad har muligheden for at blive udnyttet således, at illustration og typografi afvejer hinanden smukkest, og der findes mange fine løsninger inden for denne gruppe. Her er omslaget meget væsentligt for bogens salg, da der i de fleste tilfælde er tale om selvbetjening.

På baggrund af den noget træge udvikling inden for voksenalitteraturen må man glæde sig over den voldsomme ændring, der er sket med hensyn til skolebøgernes omslag. Navnlig når man tager i betragtning, at bøgerne

---

Fra udlandet kommer langt de fleste kulørte omslag til billigbøgerne. Her er sandelig gang i sagerne.

uanset deres udseende *skal* anvendes og *bliver* købt af skolerne. Den hårde konkurrence mellem de forskellige lærebogssystemer gør imidlertid ikke den æstetiske indsats helt uegennyttig; men bestræbelserne er i sig selv påskønnelsesværdige. Set på længere sigt er der ved den påvirkning, eleverne er ude for gennem de pæne skolebøger, mulighed for, at de, når de bliver ældre, stadig vil fornemme glæden ved at købe og eje god litteratur i en smuk typografi, og at de vil gemme omslaget, fordi det har en kunstnerisk værdi.

Forlæggerne burde vise, at de udover glæden ved det gode salg også kan glæde sig over at sælge noget, der har et smukt udseende. Forening for Boghåndværks initiativ til forskønnelse af skolebøgerne for nogle år siden vakte almindelig anerkendelse hos såvel forlæggere som skolemyndigheder, og så vidt man kan bedømme, er både lærere og elever glade for udviklingen.

Afstanden imellem bogomslagets kunstneriske kvalitet og dets salgsskabende appel er endnu for stor og kan sagtens mindskes, men det kræver naturligvis en vis bevægelighed af de implicerede parter.

Af tegneren: ikke *for* skyhøje æstetiske idealer, af sælgeren: en mindre hårdnakket tro på, at Ane i køret skal forkæles.

At kravene til salgsevne og kunstnerisk kvalitet kan kombineres, har vi heldigvis set eksempler på – det burde blot ske meget oftere.

Men man kan heldigvis også sælge tusindvis af billigbøger med omslag, som både har karakter og grafisk kvalitet.

